

K A R E L Č A P E K

R · U · R ·

Rossum's Universal Robots

Een toneelstuk in drie akten met epiloog

1920

Biografie

Karel Čapek (1890–1938)

Karel Čapek werd geboren op 9 januari 1890 in Malé Svatoňovice, een kleine stad in het noorden van Bohemen, toentertijd deel van het Habsburgse Keizerrijk. Hij studeerde filosofie in Praag, Berlijn en Parijs en promoveerde in 1915. Samen met zijn broer Josef — schilder, schrijver en zijn nauwste medewerker — groeide hij uit tot een van de centrale figuren van de Tsjechische literaire moderniteit. Beide broers waren bevriend met Tomáš Masaryk, de eerste president van Tsjecho-Slowakije na de onafhankelijkheid van 1918.

Čapeks werk beslaat toneelstukken, romans, korte verhalen, reisessays en journalistiek. Hij schreef met een zeldzame combinatie van humor, filosofische diepgang en politiek bewustzijn. Zijn dystopische verbeeldingskracht — robots die de mensheid vernietigen, salamanders die de beschaving bedreigen, een universeel serum dat alles belooft en niets geeft — was nooit escapistisch maar altijd een middel om de actualiteit van zijn tijd te doordenken: het opkomende totalitarisme, de industrialisering, de vergodding van de techniek.

R.U.R. werd geschreven in 1920 en had zijn première in Praag in januari 1921. Het stuk reisde onmiddellijk de wereld over — New York (1922), Londen, Berlijn, Tokyo. Het woord "robot", bedacht door zijn broer Josef op basis van het Tsjechische robota (dwangarbeid), verspreidde zich vanuit dit stuk naar alle talen ter wereld. Čapek zelf zei later dat hij spijt had van het woord: de

machines in zijn stuk waren geen mechanische automaten maar kunstmatige organische wezens — dichter bij mensen dan bij machines.

Karel Čapek stierf op 25 december 1938, op Eerste Kerstdag, aan een longontsteking. Hij was achtenveertig jaar oud. Zijn broer Josef werd het jaar erop gearresteerd door de nazi's en stierf in Bergen-Belsen in april 1945. De Gestapo had Karel zelf willen arresteren als "vijand van het Reich" — maar de ziekte was hen voor.

— *De redactie*

Voorwoord

R.U.R. — Rossum's Universal Robots — had zijn wereldpremière op 25 januari 1921 in het Nationale Theater van Praag. Binnen twee jaar was het opgevoerd in meer dan dertig landen. Het woord "robot" werd in 1923 opgenomen in het Oxford English Dictionary. Geen enkel toneelstuk uit de twintigste eeuw heeft de taal zo diepgaand beïnvloed als dit stuk van een jonge Tsjechische schrijver van dertig jaar. Het verhaal is tegelijk eenvoudig en onuitputtelijk. Op een eiland ergens ter wereld produceert de firma Rossum's Universal Robots kunstmatige arbeiders — sterk, gehoorzaam, zonder behoeften of emoties. Ze zijn goedkoop, efficiënt en onvermoeibaar. Ze nemen het werk van mensen over. De mensheid stopt met werken, en langzaam ook met voortplanten. Dan worden de robots bewust. Ze revolteren. Ze roeien de mensheid uit. En op het einde, als de laatste mens de laatste bladzijden van het verloren scheppingsrecept probeert te ontcijferen, ontdekken twee robots dat ze van elkaar houden. Čapek schreef R.U.R. niet als waarschuwing tegen de technologie maar als vraag over de mensheid: wat maakt een mens tot mens? Is het bewustzijn? Het gevoel van pijn? De capaciteit tot liefde? De robots in het stuk beginnen als zuivere werkmachines en eindigen als de nieuwe mensheid. De cirkel is volledig — en tegelijk verontrustend open. Het stuk wordt vaak gelezen als profetie. Dat is begrijpelijk maar onvolledig. Čapek was geen futuroloog maar een moralist. Zijn echte vraag was niet "wat zullen machines doen?" maar "wat zijn wij bereid op te geven voor comfort en efficiëntie?" Die vraag is in 2024 niet minder urgent dan in 1920. Misschien urgenter.

— *De redactie*

Inhoudsopgave

Verhaal van het stuk	7
Eerste	10
Tweede	47
Derde.....	83
Epiloog	109

Verhaal van het stuk

Het stuk speelt zich af op een eiland ergens op onze planeet. Op dat eiland staat het hoofdkantoor van de fabriek Rossum's Universal Robots. 'Robot' is een Tsjechisch woord en betekent 'werker'. Wanneer het doek opgaat, een paar decennia na onze tijd, heeft de fabriek al honderdduizenden, zelfs miljoenen vervaardigde arbeiders afgeleverd: levende automaten zonder ziel, zonder verlangens of gevoelens, volgens een geheim recept gemaakt. Het zijn krachtige werkers, nergens anders goed voor dan arbeid. Er bestaan twee soorten: ongeschoolde en geschoolde, en op verzoek levert men ook bijzonder opgeleide vaklieden.

Als Helena Glory, presidente van de Liga voor Menselijkheid, arriveert om te onderzoeken wat er gedaan kan worden om het lot van die overmatig gespecialiseerde wezens te verbeteren, verovert Harry Domin, de directeur van de fabriek, in recordtijd haar hart en hand -- de snelste verkering die ons toneel ooit heeft aanschouwd. De laatste twee bedrijven spelen zich tien jaar later af. Door Helena's verlangen de Robots meer op mensen te laten lijken, heeft doctor Gall, hoofd van de fysiologische en experimentele afdeling, in het geheim het recept gewijzigd. Hoewel hij slechts enkele honderden gedeeltelijk heeft 'vermenselijkt', zijn er genoeg onder hen om als aanstokers te dienen, en een wereldwijde opstand van Robots is in gang gezet. Die revolutie voltrekt zich moeiteloos: de Robots zijn al lang als soldaten ingezet wanneer dat nodig was, en ze overtreffen de mensen ver in aantal.

De rest van het stuk is schitterend melodrama, subliem vertolkt, met dat handjevol mensen in het nauw gedreven terwijl de onzichtbare massa's van hun eigen Robots hen insluiten. De slotscène heeft iets van Dunsany, maar dan op kolossale schaal.

Dan volgt de epiloog. Alquist, de bouwkundige van het bedrijf, is niet alleen de enige mens op het eiland, maar de enige mens op aarde. De Robots hebben de rest van de mensheid uitgeroeid. Hem hebben ze gespaard omdat hij een werker was. Dag in dag uit probeert hij onvermoeibaar het verloren recept te achterhalen en te reconstrueren. De Robots zijn gedoemd. Ze hebben de verkeerde man gespaard. Ze hadden de natuurkundige van het bedrijf moeten ontzien. De Robots weten dat hun lichamen mettertijd zullen slijten en dat er geen nieuwe generaties Robots meer zullen komen om hen te vervangen. Maar Alquist ontdekt twee vermenselijkte Robots, een jongeman en een jonge vrouw, die iets van Adam en Eva in zich dragen, en het publiek begrijpt dat de mensheid op het punt staat opnieuw te beginnen. De natuur heeft uiteindelijk toch gezegevierd.

Beschrijving van de personages

Domin: *Een knappe man van vijfendertig. Krachtig, doortastend en soms geestig.*

Sulla: *Een aandoenlijk figuur. Jong, knap en aantrekkelijk.*

Marius: *Een jonge Robot, beter dan het doorsneetype. Gekleed in moderne kleren.*

Helena Glory: *Een levendige, meelevende, mooie jonge vrouw van eenentwintig.*

Doctor Gall: *Een lange, voornamewetenschapper van vijftig.*

Fabry: *Een krachtige, bekwame ingenieur van veertig.*

Hallemeier: *Een indrukwekkende man van veertig. Kaal hoofd en baard.*

Alquist: *Een stevige, goedmoedige oude man van zestig.*

Nana: *Een lange, scherpe vrouw van veertig.*

Radius: *Een lange, krachtige Robot.*

Helena: *Een stralende jonge vrouw van twintig.*

Primus: *Een knappe jonge Robot.*

Opmerking: *Alle Robots hebben een uitdrukkingloos gezicht en bewegen met volmaakte mechanische precisie, behalve Sulla, Helena en Primus, die een zwaem van menselijkheid uitstralen.*

Eerste

akte

De centrale kantoorruimte van de fabriek Rossum's Universal Robots. Rechtsvoor een deur. Achterin hoge ramen die uitkijken op eindeloze rijen fabrieksgebouwen. Linksvoor een deur. Aan de linkerwand grote kaarten met stoomvaarten spoorlijnen. Aan de rechterwand aangeplakte aanplakbiljetten ('Robots: goedkoopste arbeidskracht', enzovoort). In schril contrast met deze sobere aankleding ligt op de vloer een kostbaar Turks tapijt. Middenrechts een sofa. Aan de rechterkant een boekenkast vol flessen wijn en sterke drank in plaats van boeken.

Domin zit links aan zijn bureau en dicteert. Sulla zit achterin tegen de muur achter de schrijfmachine. Middenrechts een leren sofa met armleuningen. Helemaal rechts een leunstoel, helemaal links een stoel. Voor Domin' bureau staat ook een stoel. Twee groene archiefkasten vullen de achterste hoeken. Domin' bureau staat haaks op het voetlicht, met het gezicht naar rechts.

Door de hoge ramen zijn schoorstenen, telegraafpalen en draden te zien. Achterin rechts een gang die naar het magazijn leidt. Via deze deur worden de Robots het kantoor binnengebracht.

Domin (dicterend). Klaar?

Sulla. Ja.

Domin. Aan E. M. McVicker & Co., Southampton, Engeland. Wij aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid voor goederen die tijdens transport beschadigd raken. Zodra de lading aan boord was, hebben wij de kapitein erop gewezen dat het schip niet geschikt was voor het vervoer van Robots; wij zijn derhalve niet verantwoordelijk voor beschadigde vracht. Hoogachtend, namens Rossum's Universal Robots.

(Sulla typt.)

Klaar?

Sulla. Ja.

Domin. Nog een brief. Aan de E. B. Huysen Agency, New York, Verenigde Staten. Wij bevestigen ontvangst van uw order voor vijfduizend Robots. Aangezien u uw eigen schip zendt, verzoeken wij u gelijke hoeveelheden zachte en harde kolen als lading mee te zenden voor R.U.R.; dit bedrag wordt in mindering gebracht op het ons toekomende. (De zoemer gaat.) Hallo! Centraal kantoor. Ja, zeker. Stuur ze dan maar een telegram. Uitstekend. (Hij staat op.) Hoogachtend, namens Rossum's Universal Robots.

Klaar?

Sulla. Ja.

Domin (in de kleine draagbare telefoon). Hallo! Ja. Nee. Goed. (Hij staat achter het bureau, drukt knoppen in op het apparaat.) Nog een brief. Aan Freidrichswerks, Hamburg, Duitsland. Wij bevestigen ontvangst van uw order voor vijftienduizend Robots.

(Marius komt binnen rechts.)

Domin. Wat is er?

Marius. Er is een dame die u wil spreken, meneer.

Domin. Een dame? Wie is het?

Marius. Ik weet het niet, meneer. Ze heeft dit introductiekaartje bij zich.

Domin (leest). O, van president Glory. Laat haar maar binnenkomen. (Tegen Sulla, loopt naar haar bureau en weer terug.)
Waar was ik gebleven?

Sulla. Wij bevestigen ontvangst van uw order voor vijftienduizend Robots.

Domin. Vijftienduizend. Vijftienduizend.

Marius (bij de deur rechts). Gaat u maar verder.

(Helena komt binnen. Marius gaat af rechts.)

Helena (loopt naar het bureau). Goedendag.

Domin. Goedendag. Wat kan ik voor u doen?

Helena. U bent de heer Domin, de directeur?

Domin. Inderdaad.

Helena. Ik ben gekomen---

Domin. Met het kaartje van president Glory. Dat is meer dan genoeg.

Helena. President Glory is mijn vader. Ik ben Helena Glory.

Domin. Gaat u zitten. Sulla, je kunt gaan.

(Sulla gaat af links. Domin gaat links van het bureau zitten.)

Waarmee kan ik u van dienst zijn, juffrouw Glory?

Helena (gaat rechts van het bureau zitten). Ik ben gekomen---